

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ДЕТЕКТИВА НАБУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Законами України «Про Національне антикорупційне бюро України» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» запроваджено інститут детектива. Зважаючи на це, питання дослідження процесуального статусу детектива Національного антикорупційного бюро України набуває актуальності, що перш за все зумовлено потребою розробки теоретичних положень та пропозицій, спрямованих на удосконалення правового статусу детектива НАБУ та його нормативно-правової регламентації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання процесуального статусу детективів НАБУ розглядали у своїх роботах О. В. Баганець, Р. В. Войтюк, А. В. Савченко, Л. Д. Удалова, М. І. Хавронюк, В. І. Чечерський, О. М. Юрченко та ін. В той же час з моменту створення Національного антикорупційного бюро України по сьогоднішній день немає ґрунтовного дослідження проблем законодавчого урегулювання інституту детектива. В зв'язку із викладеним

питання щодо процесуального статусу детектива НАБУ як учасника кримінального провадження потребують подальшого дослідження та розроблення пропозицій щодо їх нормативного регламентування та удосконалення.

Метою статті є розгляд регламентації у чинному законодавстві процесуального статусу детектива та висвітлення проблем, які пов'язані із запровадженням цього правового інституту.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день формування демократичної правової держави в Україні є неможливим без удосконалення всіх видів службової діяльності. Від якості та об'єктивності реалізації службовими особами своїх повноважень залежать доля політичних, соціальних, економічних реформ, розвиток громадянського суспільства в Україні, а також рівень довіри українського народу до державної влади.

За останні роки корупція через свою масштабність, багаторівневість і деструктивність стала питанням номер один для України, посунувши на задній план проблеми наркобізнесу, торгівлі зброєю, тероризму тощо. Наразі корупція загрожує демократії,

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society and state

правам людини і правопорядку в цілому, руйнує управління, доброчесність і соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку, підриває моральні засади суспільства. Більше того, корупція щільно пов'язана з іншими формами злочинності, зокрема, організованою злочинністю й економічною злочинністю. Корупція також охоплює колосальні обсяги активів, які можуть становити значну частку суспільних ресурсів і які ставлять під загрозу політичну стабільність, сталий розвиток держави та її національну безпеку [12, с. 6].

14 жовтня 2014 року Верховною Радою України було прийнято низку законів у сфері запобігання і протидії корупції, якими, окрім іншого, було дано старт створенню в Україні абсолютно нової системи органів з протидії та попередження корупції.

Зокрема, Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» [10], створено спеціалізований антикорупційний правоохоронний орган, політично незалежний та автономний від інших установ, який зосередився на розслідуванні корупційних злочинів, що вчиняються найвищими посадовими особами держави. Прийнятий у той же день Закон України «Про запобігання корупції» [9] передбачив появу Національного агентства з питань запобігання корупції, яке має стати ефективним інструментом контролю декларацій державних службовців та основним органом, робота якого буде спрямована на запобігання корупції.

12 лютого 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [8]. Цим законом внесені зміни до низки законодавчих актів, у тому числі й до Кримінального процесуального кодексу України.

У свою чергу, запровадження інституту детектива розгорнуло дискусію навколо питань щодо його правового статусу, зокрема, в частині поєднання процесуальних повноважень та повноважень у сфері здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Адже зараз поняття «детектив» в українському законодавстві відсутнє. Абзацом третім частини першої ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» визначено, що оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, вистежуваних до Національного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи Національного бюро, які є державними службовцями [10].

Водночас у ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України, яка дає визначення основних термінів кодексу, немає окремого визначення терміна «детектив». Натомість, пункт 17 частини першої статті 3 КПК визначає, що слідчий – це службова особа

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [4].

Таким чином, діюче кримінальне процесуальне законодавство відносить поняття «детектив» до складу більш широкого терміна «слідчий». Разом з тим законодавець не враховує той факт, що посада детектива передбачає не лише здійснення досудового розслідування, але й проведення оперативно-розшукової діяльності.

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» зазначено, що з урахуванням досвіду держав, які досягли успіхів у декриміналізації суспільства та подоланні системної корупції, пропонується нова форма організації оперативно-розшукових заходів та досудового слідства, яка передбачає за рахунок об'єднання слідчих та оперативно-розшукових підрозділів створити підрозділ детективів у складі Національного антикорупційного бюро України, наділити таких детективів повноваженнями зі здійснення як оперативно-

розшукових заходів на підставі оперативно-розшукових справ, так і гласних та негласних слідчих (розшукових) дій під час кримінальних проваджень. Це дозволить розширити обізнаність суб'єктів боротьби з корупцією, які зможуть найбільш ефективно та об'єктивно використовувати отриману інформацію для встановлення даних про кримінальне порушення, збору доказів участі в ньому конкретних осіб та процесуального закріплення фактичних даних щодо обставин злочинної діяльності. Водночас така форма сприятиме мінімізації ризиків витоку інформації щодо осіб, які підозрюються в корупції, та запланованих чи здійснюваних стосовно них заходів [7].

Абзац 11 частини першої статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами Національного антикорупційного бюро України – детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю [11].

Слід також зазначити, що на законодавчому рівні працівники оперативних підрозділів не визначаються окремими сторонами або учасниками кримінального провадження, а наділені лише правом здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Водночас із запровадженням інституту детектива в кримінальному процесі України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society and state

щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» були внесені зміни до ст. 41 КПК. Частиною другою цієї статті, зокрема, визначено, що співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Вказана норма дає нам можливість зробити висновок, що окремі положення чинного кримінального процесуального законодавства вказують на більш широкі повноваження детективів НАБУ на відміну від слідчих інших органів, що мають право здійснювати досудове розслідування, не виокремлюючи при цьому посаду детектива.

Окремо слід звернути увагу на відсутність чіткого законодавчого закріплення повноважень детективів НАБУ.

Згідно з частиною першою ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» НАБУ є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням цього бюро є протидія кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави

або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [10].

Статті 16 та 17 зазначеного закону регламентують, відповідно, обов'язки та права НАБУ та його працівників для виконання покладених на них завдань, які окремо не визначені в чинному кримінальному процесуальному законодавстві.

Так, для прикладу, пунктом 2 частини першої статті 16 цього закону передбачено, що НАБУ здійснює інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності НАБУ.

Однак Кримінальний процесуальний кодекс України не містить положень про обов'язок сторін кримінального провадження, в тому числі і сторони обвинувачення, встановлювати причини та умови, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень. Необхідно також звернути увагу, що через відсутність у КПК окремої норми про обов'язок сторони обвинувачення виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, виникла проблема у реалізації ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України, згідно з якою одним із його основних завдань є запобігання злочинам. Коментуючи цю норму, М. І. Мельник та М. І. Хавронюк зазначають, що законодавець вказує на профілактичне завдання кримінального закону. Його норми мають застосовуватись так, щоб не лише карати винних осіб за вчинені злочини, а й запобігати скоєнню нових злочинів [6, с. 11].

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

Також пунктом 7 частини першої статті 17 закону закріплено право детективів НАБУ залучати на добровільній основі, в тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів для забезпечення виконання повноважень НАБУ. Ця норма неузгоджена з положеннями ст. 243 КПК, в якій зазначено, що експерт залучається за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження.

Наведені приклади вказують на неузгодженість норм Кримінального

процесуального кодексу України та положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» і тому актуальним постає питання законодавчого регулювання повноважень детективів НАБУ як учасників кримінального провадження.

Висновки. Проведене у статті висвітлення проблемних питань регламентації у чинному законодавстві процесуального статусу детектива дозволяє дійти наступних висновків. По-перше, необхідно законодавчо визначити поняття «детектив» як самостійного учасника кримінального провадження. По-друге, має бути нормативно регламентовані повноваження детектива при здійсненні досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Баганець О. В. Доказування причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення / О. В. Баганець // Юридична Україна. – 2013. – № 8. – С. 83–87.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – 744 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Марін О. Антикорупційні новели кримінального законодавства [Електронний ресурс] / О. Марін // Громадський портал Львова. – Режим доступу : <http://www.gromada.lviv.ua/analytic/936>.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національного антикорупційного бюро України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53224&pf35401=322695>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/198-19/paran88#n88>.

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society and state

9. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

10. Про Національне антикорупційне бюро : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

12. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навч. посіб. / А. В. Савченко. – К. : Центр учбової літератури, 2016. – 168 с.

13. Удалова Л. Д. Кримінальна процесуальна діяльність Національного антикорупційного бюро України / Л. Д. Удалова // Вісник Академії адвокатури України. – 2015. – Т. 12. – № 2 (33). – С. 154–160.

14. Форостяний А. В. Профілактична діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України / А. В. Форостяний // Юридична наука. – 2015. – № 10. – С. 193–199.

15. Чечерський В. І. Окремі проблеми нормативного регулювання статусу Національного бюро розслідувань України / В. І. Чечерський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Вип. 32. – Т. 3. – С. 145–148. – (Серія «Право»).

Рецензенти:

доктор юридичних наук, доцент

Ю. Найдзон,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

В. Шлапаченко

Аннотація. Стаття посвячена удосконаленню антикорупційного законодавства путем усунування протиріччя та пробелів в нормативно-правовому регулюванні процесуального статусу детектива Національного антикорупційного бюро України. Розкриваються проблеми невідповідності норм діючого законодавства об'єднанню та законодавчого регулювання процесуального статусу детектива НАБУ як учасника кримінального виробництва, а також пропонуються деякі шляхи його удосконалення.

Ключевые слова: Національне антикорупційне бюро України, детектив, корупція, боротьба з корупцією, досудебне розслідування.

Abstract. The article focuses on improving the anti-corruption legislation by eliminating contradictions and gaps in the legal regulation of the procedural status of the detective of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine.

The paper reveals the problems of inconsistency of current legislation norms regarding the definition and legal regulation of the procedural status of the NABU detective as a participant of criminal proceedings, offering particular ways to solve them.

Key words: National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, detective, corruption, combating corruption, pre-trial investigation.